

ارزیابی تأثیر مداخله سرریزشدگی به مادران بر دارایی‌های تحولی و مشکلات رفتاری برونی فرزندان

علی ترکاشوند*

امیر قمرانی**

چکیده

هدف از پژوهش حاضر ارزیابی تأثیر مداخله سرریزشدگی بر دارایی‌های تحولی و مشکلات رفتاری برون‌آموزان شهر اصفهان بود. این پژوهش به صورت نیمه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون، پس‌آزمون با دوره پیگیری انجام شد. با روش نمونه‌گیری در دسترس با توجه به ملاک‌های ورود، ۳۰ نفر از مادران دارای فرزندان با علائم مشکلات رفتاری برون‌آموزان شهر اصفهان در دامنه سنی ۱۰ تا ۱۳ سال، انتخاب و در دو گروه آزمایش و کنترل گمارده شدند. والدین گروه آزمایش در ۸ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای (هفته‌ای دو جلسه) تحت مداخله سرریزشدگی قرار گرفتند. گروه کنترل هیچ‌گونه مداخله‌ای دریافت نکرد. ابزارهای پژوهش شامل پرسشنامه مشکلات رفتاری آخنباخ-فرم والد (CBCL) و پروفایل دارایی‌های تحولی (DAP) بود. تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون تحلیل واریانس اندازه‌گیری مکرر و با نسخه‌ی ۲۶ نرم‌افزار SPSS انجام گرفت. نتایج حاکی از آن بود که در دارایی‌های تحولی برون‌آموزان، اثر گروه غیرمعنی‌دار و اثر زمان و همچنین تعامل زمان و گروه معنی‌دار بود ($P \leq 0/05$). در دارایی‌های تحولی بیرونی، اثر گروه غیرمعنی‌دار، اثر زمان و تعامل زمان و گروه معنی‌دار بود ($P \leq 0/05$). در نمره کل مشکلات رفتاری برون‌آموزان و مؤلفه رفتار پرخاشگرانه، اثر گروه، زمان و همچنین تعامل زمان و گروه معنی‌دار بود ($P \leq 0/05$). در حالی‌که در مؤلفه رفتار قانون‌شکن، اثر گروه و اثر تعامل زمان و گروه معنی‌دار و اثر زمان، غیرمعنی‌دار شد ($P \leq 0/05$). به‌علاوه، نتایج در مرحله‌ی پی‌گیری نیز در سطح ($\alpha = 0/05$) تداوم داشت. بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان چنین نتیجه گرفت که مداخله سرریزشدگی دارای تلویحاتی روان‌شناختی و تربیتی برای مادران دانش‌آموزان با مشکلات رفتاری برون‌آموزان بود.

واژه‌های کلیدی:

دارایی‌های تحولی، سرریزشدگی، مشکلات رفتاری برون‌آموزان.

* کارشناس ارشد روانشناسی و آموزش کودکان با نیازهای خاص، گروه کودکان با نیازهای خاص، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
** نویسنده مسئول: دانشیار گروه روانشناسی و آموزش کودکان با نیازهای خاص، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

Email: a.ghamarani@edu.ui.ac.ir

مقدمه

والدین، افزایش رفتارهای والدینی کارآمد، حفظ درازمدت تأثیرات درمان و در نهایت، بهبود روابط والد-فرزند می‌شود (نیومن، گوبلی، آلفارو و ویمر^۷، ۲۰۲۳). با توجه به تنوع مشکلات رفتاری برونی‌شده، رویکردهای درمانی مختلفی به کار گرفته شده است، در این بین رویکردهای درمانی مبتنی بر آموزش والدین بر سایر روش‌ها ارجحیت دارد (رحیمی، اکرمی و قمرانی، ۱۴۰۰). در این مورد آنچه نظر محقق را جلب کرده است، استفاده از یک روش نوین درمانی برای آموزش والدین و بررسی چگونگی تأثیر آن بر علائم مشکلات برونی است؛ چرا که والدین نقش مهمی در رشد روانی-اجتماعی کودک دارد؛ به همین منظور، تعدادی از مداخلات والدین برای خانواده‌های کودکان نیازهای ویژه در سطح جهانی در چند دهه گذشته طراحی و ارزیابی شده است (هادفیلد، هارتی و انجل^۸، ۲۰۱۸).

مجموعه ایده‌های نظری درباره انعطاف‌پذیری تحول نوجوانی و یافته‌های عملی درباره گذرگاه‌های چندگانه کودکان از طریق نوجوانی، منجر به چارچوب شناخته‌شده‌ای تحت عنوان تحول مثبت نوجوانی^۹ شد. این رویکرد کودکان و نوجوانان را به‌عنوان منابعی غنی از تحول می‌داند و نه به‌عنوان مشکلاتی که باید مدیریت شوند (جانسون و اتکال^{۱۰}، ۲۰۲۳). در مرکز تحول مثبت، دارایی‌های تحولی^{۱۱} قرار دارد و فراهم‌سازی سطوح بالایی از دارایی‌ها از طرف محیط اجتماعی پایه‌گذار بالندگی است (بنسون^{۱۲}، ۲۰۰۶) و همانند تجارب غنی زندگی در رشد خردمندی نوجوانی تا بزرگسالی مؤثر است (مرادی، کرد نوقابی، یعقوبی و رشید، ۱۳۹۷). چارچوب دارایی‌های تحولی یک مدل برجسته است که به‌طور مداوم برای کشف رشد مثبت کودکان و نوجوانان مورد استفاده قرار گرفته است. این چارچوب، بر اساس نظریه‌های سیستم‌های تحولی و مدل‌های اکولوژیکی اجتماعی، دارایی‌های تحولی یا «بلوک‌های سازنده» را شناسایی می‌کند که توسعه را افزایش داده و منجر به کاهش رفتارهای مشکل‌ساز می‌شود (هیتی^{۱۳}، ۲۰۲۰).

با توجه به اهمیت مشکلات رفتاری برونی و همچنین مؤلفه‌های دارایی‌های تحولی و نقش محافظتی دارایی‌های تحولی و با عطف نظر به اهمیت تعاملات والدین در مشکلات رفتاری فرزندان در سال‌های اخیر مفهوم سرریز^{۱۴} به‌عنوان یک مفهوم تبیینی مطرح گردیده که همه‌ی جوانب

کودکان با مشکلات رفتاری نسبت به کودکان مبتلا به دیگر مشکلات؛ بار روانی بیشتری را بر مراقبان خود تحمیل می‌کند؛ رفتار کودکان سنین دبستان نشانگر سازگاری آن‌ها در این مرحله از رشد است؛ با این حال، همه کودکان در ایجاد این سازگاری موفق نبوده و ممکن است مشکلات عاطفی رفتاری برونی یا درونی شده را در خانه یا مدرسه بروز دهند (موحدیان، قمرانی و سجادیان، ۱۴۰۱). آخباخ^۱ (۱۹۶۶) اولین کسی بود که چارچوبی را برای برونی و درونی کردن مشکلات رفتاری تعریف کرد. علائم بیرونی به رفتارهای پرخاشگرانه، خشونت‌آمیز و بزهکارانه، مشکلات سلوک، بیش‌فعالی و مشکلات خودتنظیمی اشاره دارد (مونیز^۲ و همکاران، ۲۰۱۹). رفتارهای درونی‌شده و برونی‌شده تا حدی بر اساس تأثیرشان بر روابط شخصی طبقه‌بندی می‌شوند، به‌طوری که کودکانی که مشکلات رفتاری درونی‌شده از خود نشان می‌دهند، بیشتر درگیر ایجاد روابط ایمن با والدین خود هستند و همچنین، ممکن است از تعامل اجتماعی با همسالان خود اجتناب کنند (پترسن^۳، ۲۰۲۲)، اما رفتارهای برونی منجر به سوءمصرف مواد و سایر آسیب‌شناسی‌های روانی، از جمله اختلال سلوک، اختلال شخصیت ضداجتماعی (مقدم و قمرانی، ۱۴۰۰) و مشکلات خلقی و اضطرابی (زاهارکیس و همکاران^۴، ۲۰۱۸). مشکلاتی مانند رفتار مجرمانه، ارتباط منفی با همسالان و همچنین سایر مسائل اجتماعی برای کودکانی که هم مشکلات رفتاری درونی و هم برونی‌شده را تجربه می‌کنند، رخ می‌دهد (پترسن، ۲۰۲۲)، ولی مشکلات رفتاری برونی‌شده بیشتر با رفتار مجرمانه و جرم مرتبط هستند (زاهارکیس و همکاران، ۲۰۱۸). در بحث مربوط به علت‌شناسی این مشکلات، عوامل بسیاری مطرح شده که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به ناتوانی والدین در مدیریت رفتار فرزند و تعامل منفی والد - فرزند اشاره کرد (کیم، جو، چو، چوی و پارک^۵، ۲۰۲۳).

جدیدترین درمان‌های حوزه مشکلات رفتاری فرزندان بر ارتقاء تعاملات والد-کودک تأکید دارند، در این راستا، به‌گواه تحقیقات انجام شده مهم‌ترین عامل مؤثر بر کاهش مشکلات رفتاری کودکان بهبود مهارت‌های فرزندپروری است (کازدین^۶، ۲۰۱۷)؛ در مقابل، اگر مشکلات رفتاری کودکان بهبود پیدا کند موجب کاهش استرس و افسردگی

8. Hohlfield, Harty & Engel

9. Positive Development of Adolescence

10. Johnson. & Ettekal

11. Developmental Assets

12. Benson

13. Hitti

14. Spillover

1. Achenbach

2. Muniz

3. Petersen

4. Zaharakis

5. Kim, Jo, Cho, Choi & Park

6. Kazdin

7. Nauman, Goble, Alfaro & Weimer

در وهله دوم برای تشخیص دقیق تر به وسیله آزمون سنجش مشکلات رفتاری آخنباخ (فرم والد) غربالگری فرزندان دارای مشکلات رفتاری برونی انجام شد. در مرحله سوم از مادران فرزندان که در مرحله اول و دوم غربال شده بودند، بر اساس ملاک‌های ورود و تمایل به شرکت در پژوهش، برای شرکت در طرح پژوهش دعوت به عمل آمد. بدین صورت در مرحله آخر، تعداد ۳۰ نفر از مادرانی که شرایط فوق را دارا بودند به عنوان نمونه نهایی انتخاب شدند. ملاک‌های ورود به پژوهش شامل؛ کسب یک انحراف استاندارد بالاتر از میانگین بر اساس پرسشنامه مشکلات کودکان و نوجوانان آخنباخ، دارا بودن حداقل سواد خواندن و نوشتن مادران، حواس بینایی و شنوایی سالم، بودند. همچنین ملاک‌های خروج شامل؛ فوت پدر فرزندان، طلاق والدین، اُفت تحصیلی فاحش فرزند (پرونده تحصیلی)، داشتن اختلالات روان‌شناختی یا روان‌پزشکی شدید (پرونده بهداشتی فرزند)، غیبت در بیش از دو جلسه مداخله و شرکت در کارگاه‌های مشابه بود.

در این مطالعه پس از تعیین نمونه نهایی (۳۰ نفر)، با روش گمارش تصادفی آزمودنی‌ها به دو گروه آزمایش (۱۵ نفر) و کنترل (۱۵ نفر)، انساب شدند. سپس مداخله سرریزشدگی بر روی گروه آزمایش اجرا شد. به منظور تحلیل داده‌ها، تفاوت بین نمرات پیش‌آزمون-پس‌آزمون و پیگیری گروه‌های آزمایش و کنترل با روش آماری تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر، با دستور SYNTAX با SPSS-26 آزمون شد.

ابزار سنجش

۱. سیاهه رفتاری کودک آخنباخ^۳ - (فرم والد) (CBCL): این مقیاس ۱۱۵ سؤالی در سال ۲۰۰۱ به وسیله آخنباخ و رسکورلا^۴ در رابطه با انواع حالات رفتاری کودکان تدوین شده است. فرم‌های نظام سنجش بر اساس تجربه آخنباخ شامل سیاهه رفتاری کودک، پرسشنامه خودسنجی^۵ و فرم گزارش معلم^۶ می‌باشد. در پژوهش حاضر از خرده‌مقیاس مشکلات رفتاری برونی شده استفاده شد که شامل گویه‌های خرده‌مقیاس‌های رفتار قانون‌شکنی (شامل مواد ۲، ۲۶، ۲۸، ۳۹، ۴۳، ۶۳، ۶۷، ۷۲، ۷۳، ۸۱، ۸۲، ۹۰، ۹۶، ۹۹، ۱۰۱، ۱۰۵ و ۱۰۶) و رفتار پرخاشگری (شامل مواد ۳، ۱۶، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۷، ۳۷، ۵۷، ۶۸، ۸۶، ۸۷، ۸۸، ۸۹، ۹۴، ۹۵، ۹۷ و ۱۰۴) می‌باشد. ضرایب کلی اعتبار فرم‌های این مقیاس با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۹۷ و با استفاده از اعتبار بازآزمایی ۰/۹۴ گزارش شده است. روایی

مذکور را در برمی‌گیرد. مفهوم سرریز از نظریه‌های سیستم‌های اجتماعی، از جمله دیدگاه بوم‌شناختی و چارچوب سیستم‌های خانواده سرچشمه می‌گیرد، این دیدگاه فرض می‌کند که افراد در سیستم‌های اجتماعی مختلف به هم وابسته هستند یعنی تغییرات در یک سیستم می‌تواند احساسات و رفتارهایی را تغییر دهد که بر تعاملات اجتماعی در سایر سیستم‌ها تأثیر می‌گذارد (ترکاشوند و قمرانی، ۱۴۰۲). در سال‌های اخیر نظریه سرریز مبتنی بر دیدگاه خانواده مطرح شده است که فرض اصلی آن عبارت است از اینکه همه اعضای خانواده به یکدیگر وابسته هستند و به موجب آن تجارب، عواطف، ارزش‌ها و رفتارهای آن‌ها در یک زمینه، تعاملات دیگر اعضای خانواده را تحت تأثیر قرار می‌دهد (جنست و همکاران^۱، ۲۰۲۱). بر اساس مطالعات گذشته سرریز منفی تعارضات زناشویی؛ با سخت‌گیری، ناسازگاری، تنش روابط و فرزندپروری ناسالم ارتباط دارد (وارموث، کامینگز و دیویس^۲، ۲۰۲۰). در این راستا، پژوهش‌های انجام شده در ایران، نیز تأثیر آموزش سرریزشدگی بر کاهش مشکلات روان‌شناختی مادران تأیید شده است (ترکاشوند و قمرانی، ۱۴۰۲).

در مجموع طبق بررسی‌های به عمل آمده توسط محقق رویکرد سرریز خانوادگی قابلیت آموزش به مادران دارای فرزندان با مشکلات رفتاری را دارا می‌باشد. بدین ترتیب، مسئله پژوهش حاضر، ارزیابی تأثیر مداخله سرریزشدگی به مادران بر دارای‌های تحولی و مشکلات رفتاری برونی فرزندان است.

روش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه گردآوری داده‌ها نیمه‌آزمایشی با پیش‌آزمون-پس‌آزمون همراه با پیگیری و کنترل بود. جامعه آماری در این پژوهش شامل تمامی مادران دارای فرزندان در دامنه سنی ۱۰ تا ۱۳ سال با مشکلات رفتاری برونی مشغول به تحصیل در مدارس عادی شهر اصفهان در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ بود. ملاک تشخیصی مشکلات رفتاری فرزندان پرسشنامه مشکلات رفتاری آخنباخ بود. برای انتخاب نمونه از روش نمونه‌گیری در دسترس از بین مدارس منطقه ۳ شهر اصفهان استفاده شد. هدف انتخاب افرادی بود که درک عمیقی از موضوع مورد مطالعه برای پژوهشگر فراهم نمایند. نمونه‌گیری در چند مرحله انجام شد، در وهله اول به کمک مصاحبه با معلمان، فرزندان که پیش‌بینی می‌شد دارای نشانه‌های مشکلات رفتاری برونی هستند، مشخص شدند و

4. Achenbakh & Reskorlar
5. Youth Self-Report (YSR)
6. Teacher Report Form (TRF)

1. Jensen
2. Warmuth, Cummings & Davies
3. Child Behavioral CheckList

(۴۱)، شایستگی‌های اجتماعی ۸ گویه (۴، ۶، ۱۱، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۴ و ۳۹) و هویت مثبت ۶ گویه (۲، ۳، ۱۲، ۱۴، ۱۵ و ۲۷) می‌باشند. پایایی مقیاس دارایی‌های تحولی ۰/۸۱ و در بازآزمایی ۰/۷۹ گزارش شده است. همچنین، انجمن مطالعاتی (۲۰۰۵) برای هشت طبقه‌ی دارایی‌ها به‌طور میانگین ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۱ را گزارش کرده است. پرسشنامه‌ی نگرش‌ها و رفتارها (A&B) انجمن مطالعاتی (۲۰۰۲) هم برای بررسی روایی مقیاس مورد استفاده قرار گرفته که نتایج روایی همزمان ضریب همبستگی ۰/۸۲ برای جمع نمرات دارایی‌ها، ۰/۷۶ برای دارایی‌های بیرونی، ۰/۸۰ و برای دارایی‌های درونی ۰/۶۲ را به‌طور متوسط برای طبقات دارایی‌ها نشان داده است. در مطالعه‌ای در ایران دهقان حصار (۱۳۹۱) آلفای کرونباخ مقیاس را برای هر یک از مؤلفه‌های درونی و بیرونی به ترتیب ۰/۸۴ و ۰/۸۹ گزارش نموده است. در پژوهش حاضر نیز ضریب آلفای کرونباخ برای دارایی‌های بیرونی ۰/۶۲ و برای دارایی‌های درونی ۰/۷۰ برآورد شد.

شیوه مداخله: بسته مداخله سرریزشدگی با اقتباس از پژوهش‌ها و یافته‌های متعدد بین سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۱ درباره سرریز و سرریز خانوادگی به روش تحلیل مضمون تدوین گردید (ترکاشوند و قمرانی، زیرچاپ). برای ارزیابی روایی محتوایی کیفی از نظر متخصصان در مورد میزان هماهنگی محتوا با هدف پژوهش استفاده شد. بدین منظور از متخصصان درخواست شد تا بازخورد لازم را نسبت به مداخله ارائه دهند که بر اساس نظرات پیشنهادی، بسته مداخله اصلاح شد.

برای بررسی روایی محتوایی به شکل کمی، از ضریب نسبی روایی محتوایی^۲ و نظرات چهار متخصص روانشناس کودکان با نیازهای ویژه دانشگاه اصفهان استفاده شد بدین‌صورت که درخواست شد تا هر جلسه مداخله را بر اساس طیف سه‌گزینه‌ای «ضروری است»، «مفید است، ولی ضرورتی ندارد» و «ضرورتی ندارد» بررسی کنند که میانگین ضرایب برای هر جلسه بالاتر از ۰/۷۰ و بین ۰/۷۰ تا ۰/۹۳ متغیر بود و دلالت بر روایی کمی بسته داشت (ترکاشوند و قمرانی، ۱۴۰۲). شرح مختصر جلسات مداخله سرریزشدگی در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. جلسات مداخله سرریزشدگی به مادران (ترکاشوند و قمرانی، ۱۴۰۲)

جلسات	موضوع و مباحث هر جلسه
جلسه اول	توضیح و تشریح پیرامون اهمیت و پیامدهای سرریز روابط مثبت و منفی بین اعضای خانواده و مرتبط ساختن موضوع جلسات با مشکلات رفتاری برون‌نمود فرزندان آن‌ها

محتوایی، روایی ملاکی (با استفاده از مصاحبه‌ی روان‌پزشکی با کودک و نیز همبستگی با مقیاس CSI-4) و روایی سازه (روابط درونی مقیاس‌ها و تمایزگذاری گروهی) این فرم‌ها مطلوب گزارش شده است (آخبناخ و رسکورا، ۲۰۰۷). این ابزار برای اولین بار در ایران توسط تهرانی دوست و همکاران (۱۳۸۷) ترجمه و هنجاریابی شده است. در پژوهش مینایی (۱۳۸۵) دامنه ضرایب همسانی درونی مقیاس‌ها با استفاده از فرمول آلفای کرونباخ از ۰/۶۳ تا ۰/۹۵ گزارش شده است. در پژوهش دوستانی و قمرانی (۱۴۰۱) ویژگی‌های روان‌سنجی این ابزار برای فرزند دارای مشکلات رفتاری درونی و بیرونی، مطلوب احراز شده است؛ علاوه بر این، در پژوهش حاضر نیز ضرایب آلفای کرونباخ برای مؤلفه‌های رفتار قانون‌شکن ۰/۸۵، رفتار پرخاشگر ۰/۸۹ و مشکلات رفتاری بیرونی شده برابر با ۰/۹۲ برآورد شد.

۲. پروفایل دارایی‌های تحولی^۱ (DAP): این مقیاس ۵۸ سؤال در سال ۲۰۰۵ توسط انجمن مطالعاتی مینه‌سوتا تدوین شده است و برای سنجش دو مجموعه‌ی دارایی‌های تحولی درونی و بیرونی استفاده می‌شود. هر بخش از این دو مجموعه شامل چهار قسمت بوده و در مجموع از هشت طبقه تشکیل شده است. دارایی‌های تحولی بیرونی عبارت است از حمایت، توانمندسازی، محدودیت‌ها و انتظارات، استفاده‌ی سازنده از زمان (روابط و فرصت‌های بیرونی فراهم شده توسط دیگران برای کودکان و نوجوانان) و دارایی‌های تحولی درونی عبارت است از تعهد به یادگیری، ارزش‌های مثبت، شایستگی‌های اجتماعی و هویت مثبت (ارزش‌ها، مهارت‌ها و خودادراکی‌های درونی که کودکان و نوجوانان در مسیر تدریجی به‌سوی خودتنظیمی ساخته‌اند) است. نمره-گذاری مقیاس بر اساس طیف لیکرت ۴ نمره‌ای است، ۲۶ آیت‌های دارایی‌های بیرونی را می‌سنجند به‌گونه‌ای که به ترتیب هر یک از مؤلفه‌های حمایت با ۷ گویه (۱۳، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۱، ۵۴ و ۵۶)، توانمندسازی ۶ گویه (۱۷، ۲۱، ۲۵، ۲۹، ۳۶ و ۴۶)، انتظارات و محدودیت‌ها ۹ گویه (۴۳، ۴۴، ۴۵، ۵۰، ۵۲، ۵۳، ۵۵، ۵۷ و ۵۸) و استفاده‌ی سازنده از زمان ۴ گویه (۳۱، ۳۴، ۴۰ و ۴۲) مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. ۳۲ آیت‌های معرف دارایی‌های درونی‌اند به‌گونه‌ای که تعهد به یادگیری دارای ۷ گویه (۵، ۷، ۸، ۱۰، ۲۶، ۲۸ و ۳۸)، ارزش‌های مثبت ۱۱ گویه (۱، ۹، ۱۶، ۲۲، ۲۳، ۳۰، ۳۲، ۳۳، ۳۵ و ۳۷)

جلسه دوم	بیان سناریوهای گوناگون از انواع سرریز مثبت و منفی در خانواده جهت ایجاد آمادگی ذهنی در مادران نسبت به مباحث، بحث و تبادل نظر پیرامون شاغل بودن مادران و سختی شغل پدر و تأثیرات مثبت و منفی سرریز کار بر خانواده و خانواده بر کار با مادران انجام می‌گیرد.
جلسه سوم	توضیح فن غنی‌سازی ارتباطات خانوادگی (همسران و والد فرزندی) و ارتقای سرریز بین والدین همچنین تشریح و توضیح تأثیرات مثبت غنی‌سازی روابط خانوادگی
جلسه چهارم	آموزش راهکارهایی در جهت بهبود فرزندپروری و ارتقای تعاملات والدین با یکدیگر و بحث فعال درباره پیامدهای آن با گروه‌ها؛ این جلسه برای افزایش آگاهی والدین از شیوه‌های تربیتی تنبیهی و کمک به آن‌ها برای برخورد مناسب‌تر با رفتارهای دشوار فرزندشان طراحی شده است.
جلسه پنجم	ارائه توضیحات به مادران در جهت ایجاد محیط خانوادگی شامل سرریز همدلانه در بین اعضای خانواده در جهت رفع اثرات منفی سرریز تعارضات کار خانواده و استفاده از فرایند همدلانه به عنوان ابزاری در جهت گسترش سرریز مثبت در خانواده در برابر نفوذ تأثیرات سرریز تعارضات منفی کار بر خانواده
جلسه ششم	توضیح نقش حمایت و پیامدهای مثبت آن؛ آموزش و تشویق به حمایت اجتماعی همسران و تشریح سرریز مثبت و پیامد مثبت حمایت اجتماعی بر روابط با همسر و فرزند در خانواده
جلسه هفتم	آموزش و ارائه تکنیک‌هایی در جهت مدیریت سرریز استرس در خانواده و تشریح پیامد سرریز مثبت این آموزش بر رابطه کارآمدتر با همسر و فرزند
جلسه هشتم	بررسی نظرات گروه شرکت‌کننده در خصوص مفاهیم آموزشی و در خصوص تغییرات ایجاد شده در زندگی آن‌ها و ارائه بروشور و دفترچه‌هایی دربردارنده مطالب اصلی و خلاصه مفاهیم آموزشی

روش اجرای پژوهش

برای اجرای پژوهش ابتدا معرفی نامه‌ای از دانشگاه اصفهان برای آموزش و پرورش شهر اصفهان گرفته شد. بعد از هماهنگی‌های لازم به مدارس منتخب مراجعه گردید. به مدیر و مشاور مدارس در خصوص اهمیت و ضرورت کار توضیحاتی ارائه داده شد. سپس شرکت‌کنندگان با روش نمونه‌گیری در دسترس و بر اساس ملاک ورود به پژوهش و معیارهای خروج از پژوهش انتخاب و به دو گروه آزمایش و کنترل ۱۵ نفری تقسیم شدند. در مرحله بعد، در جلسه‌ای توجیهی برای مادران ضمن تشریح اهداف پژوهش از آن‌ها خواسته شد تا رضایتنامه کتبی جهت شرکت در پژوهش را تکمیل کنند.

اعضای گروه آزمایش، مداخله را در ۸ جلسه، هفته‌ای دو جلسه و به صورت گروهی دریافت کردند. جلسه اول مداخله به صورت حضوری و جلسات بعدی به دلیل شیوع سویه جدید بیماری کرونا به شکل مجازی و در بستر پلتفرم اسکای روم انجام گرفت. در برگزاری جلسات مداخله در اسکای روم، با استفاده از نظارت اساتید و متخصصین یادگیری دانشگاه اصفهان، تلاش شد تا بیشترین حس حضور در جلسات آنلاین ایجاد گردد. تعاملات مدرس با مادران در این جلسات به صورت تصویری، ارائه پاورپوینت، صوتی و تاپی بود. همچنین، بعد از هر جلسه، میزان رضایت مادران از جلسه ارزیابی گردید؛ با توجه به اینکه در مراحل قبل توافق قطعی

والدین به صورت داوطلبانه جهت شرکت در پژوهش اخذ گردیده بود لذا هیچ‌یک از مادران شرکت‌کننده در جلسات مداخله غیبت نداشتند. گروه کنترل، جلسات مداخله را دریافت نکردند و صرفاً در مرحله پس‌آزمون و پیگیری با فاصله زمانی یک‌ماهه پس از اتمام مداخله هر دو گروه آزمایش و کنترل در متغیرهای وابسته ارزیابی شدند.

یافته‌ها

نتایج حاصل از داده‌های جمعیت‌شناختی نشان داد. نتایج حاصل از داده‌های جمعیت‌شناختی نشان داد سن ۴۶/۷ درصد مادران شرکت‌کننده در گروه آزمایش در دامنه سنی ۳۶ تا ۴۰ سال قرار داشت، همچنین، سن ۵۳/۳ درصد مادران شرکت‌کننده در گروه کنترل در دامنه سنی ۳۱ تا ۳۵ سال قرار داشت. خدیو به دست آمده حاصل از مقایسه سن مادران در سه طبقه سنی برابر با ۲/۲۹۴ می‌باشد که این میزان به لحاظ آماری معنادار نمی‌باشد؛ یعنی بین گروه آزمایش و کنترل به لحاظ سن تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. همچنین، بیشترین درصد فرزندان شرکت‌کننده در گروه آزمایش و گروه کنترل ۱۱ سال داشتند. خدیو به دست آمده حاصل از مقایسه سن فرزندان برابر با ۰/۹۵۲ می‌باشد که این میزان به لحاظ آماری معنی‌داری نمی‌باشد؛ یعنی بین فرزندان دو گروه آزمایش و کنترل تفاوتی وجود ندارد. در جدول ۲ میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای پژوهش ارائه شده است.

جدول ۲. میانگین و انحراف معیار داری‌های تحولی و مشکلات رفتاری برونی

متغیر	آزمایش		کنترل	
	تعداد	میانگین	انحراف معیار	میانگین
پیش‌آزمون	۱۵	۱۷/۸۰	۲/۵۱	۲۱/۲۶
پس‌آزمون	۱۵	۲۳/۰۶	۲/۷۳	۲۱/۲۶
پیگیری	۱۵	۱۹/۵۳	۲/۲۳	۱۹/۵۳

۲/۳۵	۲۶/۶۰	۳/۰۵	۲۲/۹۳	۱۵	پیش‌آزمون	
۲/۳۵	۲۶/۶۰	۲/۲۹	۳۰/۵۳	۱۵	پس‌آزمون	ارزش‌های مثبت
۲/۳۲	۲۶/۱۳	۳/۵۸	۳۰/۴۰	۱۵	پیگیری	
۳/۴۹	۲۲/۳۳	۲/۸۷	۱۸/۸۷	۱۵	پیش‌آزمون	
۳/۴۹	۲۲/۳۳	۳/۵۰	۲۵	۱۵	پس‌آزمون	مشارکت اجتماعی
۲/۶۷	۲۳	۲/۴۷	۲۰/۴۶	۱۵	پیگیری	
۲/۱۵	۱۷/۹۳	۲/۰۹	۱۵/۶۰	۱۵	پیش‌آزمون	
۲/۵۱	۱۸/۲۰	۱/۵۷	۲۰/۷۳	۱۵	پس‌آزمون	هویت مثبت
۲/۰۴	۱۷/۲۰	۱/۷۹	۱۹/۷۳	۱۵	پیگیری	
۷/۹۰	۹۶/۴۶	۶/۷۳	۸۰/۵۳	۱۵	پیش‌آزمون	
۸/۵۳	۹۴/۷۳	۸/۲۹	۱۰۳/۴۰	۱۵	پس‌آزمون	دارایی‌های درونی
۵/۸۹	۹۳/۸۶	۸/۳۶	۹۸/۵۳	۱۵	پیگیری	
۵/۵۹	۳۰/۲۶	۶/۸۸	۲۹/۵۳	۱۵	پیش‌آزمون	
۶/۴۵	۳۰/۳۳	۳/۶۴	۴۱/۵۳	۱۵	پس‌آزمون	حمایت
۶/۲۶	۲۵/۵۳	۳/۰۲	۳۴/۵۳	۱۵	پیگیری	
۲/۹۴	۱۷/۲۰	۲/۹۴	۱۵/۴۶	۱۵	پیش‌آزمون	
۲/۹۸	۱۷/۲۰	۱/۱۲	۲۳/۶۰	۱۵	پس‌آزمون	توانمندسازی
۲/۴۴	۱۷/۴۰	۲/۹۲	۲۱/۱۳	۱۵	پیگیری	
۲/۶۳	۲۲/۳۳	۴/۳۵	۲۱/۵۳	۱۵	پیش‌آزمون	
۳/۱۸	۲۲/۸۰	۳/۰۳	۲۵/۶۶	۱۵	پس‌آزمون	انتظارات و محدودیت‌ها
۳/۰۱	۲۲/۶۰	۲/۶۲	۲۴/۲۰	۱۵	پیگیری	
۱/۸۵	۱۱/۴۶	۱/۰۹	۱۰/۰۶	۱۵	پیش‌آزمون	
۱/۸۵	۱۱/۴۶	۲/۱۳	۱۳/۱۳	۱۵	پس‌آزمون	استفاده سازنده از زمان
۱/۲۴	۹/۸۷	۱/۱۸	۱۲/۴۰	۱۵	پیگیری	
۶/۰۱	۷۱/۷۳	۶/۹۵	۶۷/۲۶	۱۵	پیش‌آزمون	
۶/۱۳	۷۳/۲۰	۶/۰۱	۸۰/۸۶	۱۵	پس‌آزمون	دارایی‌های بیرونی
۴/۱۳	۷۴/۴۶	۸/۱۴	۷۷/۹۳	۱۵	پیگیری	
۱۳/۲۳	۱۶۹/۵۳	۱۲/۰۹	۱۴۹/۳۳	۱۵	پیش‌آزمون	
۱۶/۲۳	۱۷۲/۸۰	۱۲/۳۰	۱۹۱/۸۰	۱۵	پس‌آزمون	دارایی‌های تحولی
۱۷/۹۵	۱۵۱/۴۰	۹/۸۴	۱۸۵/۴۶	۱۵	پیگیری	
۳/۹۸	۱۸/۲۰	۳/۷۸	۱۸/۰۶	۱۵	پیش‌آزمون	
۴/۰۸	۱۸/۶۶	۲/۵۱	۱۲/۸۰	۱۵	پس‌آزمون	رفتار پرخاشگر
۳/۵۰	۱۶/۱۳	۲/۲۹	۱۱/۱۳	۱۵	پیگیری	
۳/۷۰	۱۲/۰۳	۳/۸۶	۱۲/۳۳	۱۵	پیش‌آزمون	
۳/۰۴	۱۱/۸۶	۲/۷۲	۹/۶۰	۱۵	پس‌آزمون	رفتار قانون‌شکن
۲/۹۷	۱۳/۴۶	۲/۱۹	۸/۱۳	۱۵	پیگیری	
۶/۸۰	۳۲/۸۰	۶/۷۷	۳۲	۱۵	پیش‌آزمون	
۶/۰۵	۳۱	۴/۲۸	۲۲/۴۰	۱۵	پس‌آزمون	مشکلات رفتاری برون‌ی
۵/۸۸	۳۰/۶۶	۵/۲۶	۲۴/۱۳	۱۵	پیگیری	

استفاده از آزمون‌های پارامتری مناسب با پژوهش بلامانع شد. جهت بررسی معنی‌داری تفاوت میان دو گروه از تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر استفاده شد. پیش‌فرض‌های این آزمون نیز با استفاده از آزمون‌های لوین، ام باکس و کرویت ماچلی مورد بررسی واقع شد. نتایج آزمون لوین نشان داد که مقادیر شاخص آماری در سطح ۰/۰۵ معنی‌داری نیست و فرض همسانی واریانس‌ها برقرار است.

همان‌طور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، میانگین گروه‌های کنترل و آزمایش در مرحله پیش‌آزمون تفاوت چندانی ندارد اما در مرحله‌های پس‌آزمون و پیگیری تأثیرگذاری مداخله مشاهده می‌شود.

قبل از تحلیل استنباطی داده‌ها نرمال بودن متغیرهای پژوهش بررسی شد که با بررسی چولگی و کشیدگی (در بازه +۲ و -۲) فرض نرمال بودن داده‌ها مشخص شد. در نتیجه

رفتاری برونی و ابعاد آن در سطح ۰/۰۵ معنی‌داری نبود و بر این اساس می‌توان همگنی واریانس بین گروه در بازه زمانی را مورد تأیید قرار داد.

مقادیر مربوط به شاخص ام باکس در تمامی متغیرها در سطح ۰/۰۵ معنی‌داری نمی‌باشد و بر این اساس می‌توان گفت که ماتریس کوواریانس دو گروه آزمایش و کنترل در متغیر وابسته همگن است. در نهایت، نتایج به دست آمده برای متغیر دارایی‌های تحولی و ابعاد آن نشانه‌های

جدول ۳. نتایج تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر برای دارایی‌های تحولی و مشکلات رفتاری برونی

متغیر	منابع تغییر	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	P	ضریب ایتا
تعهد به یادگیری	درون گروهی	۱۳۸/۶۸۹	۲	۶۹/۳۴۴	۱۵/۱۴۰	۰/۰۰۱	۰/۳۵۱
	زمان*گروه	۱۰۷/۴۸۹	۲	۵۳/۷۴۴	۱۱/۷۳۴	۰/۰۰۱	۰/۲۹۵
	بین گروهی	۶/۹۴۴	۱	۶/۹۴۴	۰/۷۵۳	۰/۳۹۳	۰/۰۲۶
ارزش‌های مثبت	درون گروهی	۳۰۲/۹۵۶	۲	۱۵۱/۴۷۸	۵۸/۲۹۶	۰/۰۰۱	۰/۶۷۶
	زمان*گروه	۲۶۶/۸۶۷	۲	۱۳۳/۴۳۳	۵۱/۳۵۲	۰/۰۰۱	۰/۶۴۷
	بین گروهی	۶۲/۵۰۰	۱	۶۲/۵۰۰	۳/۶۴۷	۰/۰۶۶	۰/۱۱۵
مشارکت اجتماعی	درون گروهی	۱۵۱/۰۲۲	۲	۷۵/۵۱۱	۱۲/۲۶۲	۰/۰۰۱	۰/۳۰۵
	زمان*گروه	۱۵۱/۴۶۷	۲	۸۵/۷۳۳	۱۳/۹۲۲	۰/۰۰۱	۰/۳۳۲
	بین گروهی	۲۵/۶۰۰	۱	۲۵/۶۰۰	۱/۶۰۳	۰/۲۱۶	۰/۰۵۴
هویت مثبت	درون گروهی	۱۱۱/۸۰۰	۲	۵۵/۹۰۰	۲۱/۸۷۴	۰/۰۰۱	۰/۴۳۹
	زمان*گروه	۱۱۸/۴۲۲	۲	۵۹/۲۱۱	۲۳/۱۷۰	۰/۰۰۱	۰/۴۵۳
	بین گروهی	۱۸/۶۷۸	۱	۱۸/۶۷۸	۲/۴۸۹	۰/۱۲۶	۰/۰۸۲
دارایی‌های درونی	درون گروهی	۱۷۹۱/۶۲۲	۲	۸۹۵/۸۱۱	۱۴/۷۷۸	۰/۰۰۱	۰/۳۴۵
	زمان*گروه	۲۶۱۳/۸۰۰	۲	۱۳۰۶/۹۰۰	۲۱/۵۶۰	۰/۰۰۱	۰/۴۳۵
	بین گروهی	۱۶/۹۰۰	۱	۱۶/۹۰۰	۰/۱۴۸	۰/۷۰۴	۰/۰۰۵
حمایت	درون گروهی	۷۱۲/۲۸۹	۲	۳۵۶/۱۴۴	۱۴/۹۲۰	۰/۰۰۱	۰/۳۴۸
	زمان*گروه	۶۰۴/۹۵۶	۲	۳۰۲/۴۷۸	۱۲/۶۷۲	۰/۰۰۱	۰/۳۱۲
	بین گروهی	۹۴۸/۳۷۸	۱	۹۴۷/۳۷۸	۲۰/۷۸۲	۰/۰۰۱	۰/۴۲۶
توانمندسازی	درون گروهی	۲۶۴/۲۶۷	۲	۱۳۲/۱۳۳	۲۱/۳۹۴	۰/۰۰۱	۰/۴۳۳
	زمان*گروه	۲۵۷/۸۶۷	۲	۱۲۸/۹۳۳	۲۰/۸۷۶	۰/۰۰۱	۰/۴۲۷
	بین گروهی	۱۷۶/۴۰۰	۱	۱۷۶/۴۰۰	۲۰/۱۱۱	۰/۰۰۱	۰/۴۱۸
انتظارات و محدودیت‌ها	درون گروهی	۸۱/۳۵۶	۲	۴۰/۶۷۸	۱۱/۵۸۵	۰/۰۰۱	۰/۲۹۳
	زمان*گروه	۵۲/۰۲۲	۲	۲۶/۰۱۱	۷/۴۰۸	۰/۰۰۱	۰/۲۰۹
	بین گروهی	۳۳/۶۱۱	۱	۳۳/۶۱۱	۱/۴۲۱	۰/۲۴۳	۰/۰۴۸
استفاده سازنده از زمان	درون گروهی	۳۸/۴۶۷	۲	۱۹/۲۳۳	۱۱/۲۰۴	۰/۰۰۱	۰/۲۸۶
	زمان*گروه	۶۴/۰۶۷	۲	۳۲/۰۳۳	۱۸/۶۶۰	۰/۰۰۱	۰/۴۰۰
	بین گروهی	۱۹/۶۰۰	۱	۱۹/۶۰۰	۴/۵۲۳	۰/۰۴۲	۰/۱۳۹
دارایی‌های بیرونی	درون گروهی	۱۰۲۳/۳۵۶	۲	۵۱۱/۶۷۸	۱۲/۶۱۶	۰/۰۰۱	۰/۳۱۱
	زمان*گروه	۵۶۹/۴۸۹	۲	۲۸۴/۷۴۴	۷/۰۲۱	۰/۰۰۲	۰/۲۰۰
	بین گروهی	۱۱۱/۱۱۱	۱	۱۱۱/۱۱۱	۱/۶۹۱	۰/۲۰۴	۰/۰۵۷
دارایی‌های تحولی	درون گروهی	۷۹۶۱/۶۸۹	۲	۳۹۸/۸۴۴	۲۸/۰۱۴	۰/۰۰۱	۰/۵۰۰
	زمان*گروه	۱۱۷۷۱/۲۸۹	۲	۵۸۸۵/۶۴۴	۴۱/۴۱۹	۰/۰۰۱	۰/۵۹۷
	بین گروهی	۲۷۰۰/۵۴۴	۱	۲۷۰۰/۵۴۴	۸/۸۹۰	۰/۰۰۶	۰/۲۳۷
رفتار پرخاشگر	درون گروهی	۳۰۴/۲۰۰	۲	۱۵۲/۱۰۰	۲۰/۲۵۴	۰/۰۰۱	۰/۴۲۰
	زمان*گروه	۱۴۳/۲۶۷	۲	۷۱/۶۳۳	۹/۵۳۹	۰/۰۰۱	۰/۲۵۴
	بین گروهی	۳۰۲/۵۰۰	۱	۳۰۲/۵۰۰	۱۴/۸۶۰	۰/۰۰۱	۰/۳۴۷
رفتار قانون‌شکن	درون گروهی	۴۲/۴۶۷	۲	۲۱/۲۳۳	۲/۶۰۷	۰/۰۸۳	۰/۰۸۵
	زمان*گروه	۱۰۶/۶۸۹	۲	۵۳/۳۴۴	۶/۵۴۹	۰/۰۰۳	۰/۱۹۰
	بین گروهی	۱۶۲/۶۷۸	۱	۱۶۲/۶۷۸	۹/۷۵۶	۰/۰۰۴	۰/۲۵۸
درون گروهی	۳۵۷۷۱۰/۵۵۶	۲	۱۷۸۸۵۵/۸۲۷	۱۳۰۷/۷۳۳	۰/۰۰۱	۰/۹۷۹	

مشکلات رفتاری	زمان* گروه	۳۱۹۸/۴۶۷	۲	۱۵۹۹/۲۳۳	۱۱/۶۹۳	۰/۰۰۱	۰/۲۹۵
برونی	بین گروهی	۳۲۰۴/۱۰۰	۱	۳۲۰۴/۱۰۰	۲۰/۱۲۳	۰/۰۰۱	۰/۴۱۸

در متغیر دوم یعنی مشکلات رفتاری برونی شده، در مؤلفه رفتار پرخاشگر و نمره کل مشکلات رفتاری برونی، گروه، زمان و تعامل زمان و گروه معنی دار می باشد. در مؤلفه رفتار قانون شکن، گروه و تعامل زمان و گروه معنی دار و زمان، غیر معنی دار می باشد.

به منظور مقایسه زوجی میانگین نمرات در طی مراحل اندازه گیری (پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری) از اصلاح بنفرونی SYNTAX استفاده شد که نتایج حاصل در جدول ۴ ارائه شده است.

نتایج جدول ۳، گویای موارد زیر می باشد: در مؤلفه های دارایی های تحولی درونی و نمره کل دارایی های تحولی درونی، متغیر گروه غیر معنی دار و متغیر زمان و همچنین تعامل زمان و گروه معنی دار می باشد. در دارایی های تحولی بیرونی، در مؤلفه های حمایت کودکان، توانمندسازی کودکان و استفاده سازنده از زمان، هم اثر گروه، هم اثر تعامل زمان و گروه و هم اثر زمان معنی دار می باشد. در حالی که در متغیر انتظارات و محدودیت ها و نمره کل دارایی های بیرونی، اثر گروه معنی دار نمی باشد. در متغیر دارایی های تحولی (کلی) هم اثر گروه، هم اثر تعامل زمان و گروه و هم اثر زمان معنی دار می باشد.

جدول ۴. مقایسه جفتی میانگین مراحل اندازه گیری در متغیرهای دارایی های تحولی و مشکلات رفتاری گروه آزمایش

متغیر	عامل I	عامل J	تفاوت میانگین	خطای استاندارد	P
تعهد به یادگیری	پس آزمون	پیش آزمون	۲/۶۳	۰/۶۹۴	۰/۰۰۱
	پس آزمون	پیگیری	۲/۶۳	۰/۶۹۴	۰/۰۰۱
ارزش های مثبت	پس آزمون	پیش آزمون	۴/۰۳	۰/۰۸۳۲	۰/۰۰۱
	پس آزمون	پیگیری	۰/۳۰۰	۰/۰۸۳۲	۱/۰۰۰
شایستگی های اجتماعی	پس آزمون	پیش آزمون	۳/۱۳۳	۰/۱۸۶۴	۰/۰۰۱
	پس آزمون	پیگیری	۰/۲۰۰	۰/۱۸۶۴	۰/۰۶۹
هویت مثبت	پس آزمون	پیش آزمون	۲/۷۰۰	۰/۶۰۵	۰/۰۰۱
	پس آزمون	پیگیری	۱/۰۰	۰/۶۰۵	۰/۳۰۵
دارایی های درونی	پس آزمون	پیش آزمون	۱۰/۵۶	۲/۶۷	۰/۰۰۱
	پس آزمون	پیگیری	۲/۱۸۶	۲/۶۷	۰/۱۸۵۹
حمایت	پس آزمون	پیش آزمون	۳/۱۶	۱/۴۵	۰/۰۹۷
	پس آزمون	پیگیری	۳/۱۳	۱/۴۵	۰/۱۰۳
توانمندسازی	پس آزمون	پیش آزمون	۰/۴۰۰	۱/۴۵	۱/۰۰۰
	پس آزمون	پیگیری	۰/۴۶۷	۱/۴۵	۱/۰۰۰
انتظارات و محدودیت ها	پس آزمون	پیش آزمون	۴/۱۰	۰/۱۸۷۳	۰/۰۰۱
	پس آزمون	پیگیری	۲/۳۳	۰/۱۸۷۳	۰/۰۲۷
استفاده سازنده از زمان	پس آزمون	پیش آزمون	۱/۹۰	۱/۰۷	۰/۳۴۳
	پس آزمون	پیگیری	۳/۳۰	۱/۰۷	۰/۰۲۰
دارایی های بیرونی	پس آزمون	پیش آزمون	۷/۵۳۳	۱/۹۰	۰/۰۰۱
	پس آزمون	پیگیری	۰/۱۸۳۳	۱/۹۰	۱/۰۰۰
دارایی های تحولی	پس آزمون	پیش آزمون	۲۲/۸۶	۴/۶۷	۰/۰۰۱
	پس آزمون	پیگیری	۱۳/۸۶	۴/۶۷	۰/۰۱۲
رفتار پرخاشگر	پس آزمون	پس آزمون	۲/۴۰	۰/۹۳۸	۰/۰۳۷
	پس آزمون	پیگیری	۴/۵۰	۰/۹۳۸	۰/۰۰۱
رفتار قانون شکن	پس آزمون	پس آزمون	۱/۳۶	۰/۱۸۹۳	۰/۳۸۹
	پس آزمون	پیگیری	۱/۵۳	۰/۱۸۹۳	۰/۲۶۹
مشکلات رفتاری	پس آزمون	پیش آزمون	۱۳۱/۱۶	۳/۴۴	۰/۰۰۱
برونی	پس آزمون	پیگیری	۱۳۶/۱۶	۳/۴۴	۰/۰۰۱

تحولی درونی فرزندان را افزایش دهد و این تأثیر معنادار در مرحله پیگیری نیز در گروه آزمایش تداوم داشته است. یافته‌ی دیگر پژوهش گویای آن است که میانگین دارایی‌های تحولی بیرونی و مؤلفه‌های آن در گروه آزمایش از مرحله پس‌آزمون و پیگیری نسبت به مرحله پیش‌آزمون افزایش داشته است و این افزایش در گروه آزمایش بر اساس نتایج جدول ۳ و مشاهده تأثیر اثر زمان و تعامل زمان با گروه معنی‌دار می‌باشد. به عبارتی دیگر، مداخله سرریزشدگی در گروه آزمایش توانسته است دارایی‌های تحولی بیرونی فرزندان را افزایش دهد و این تأثیر معنادار در مرحله پیگیری نیز در گروه آزمایش تداوم داشته است. علاوه بر این، در خصوص تفاوت‌های بین‌گروهی نیز نتایج نشان می‌دهد که در مؤلفه‌های حمایت کودکان، توانمندسازی کودکان و استفاده سازنده از زمان، هم اثر گروه، هم اثر تعامل زمان و گروه و هم اثر زمان معنی‌دار می‌باشد. یعنی آنکه به لحاظ سه مؤلفه مذکور بین گروه آموزش و کنترل تفاوت معنی‌دار وجود دارد.

نتایج پژوهش پیرامون تأثیر مداخله سرریز بر مشکلات رفتاری برونی‌شده و مؤلفه‌های آن (رفتار قانون‌شکنانه و پرخاشگرانه) نشان داد که هم در اثرات درون‌گروهی و هم اثرات بین‌گروهی تأثیر مداخله معنی‌دار می‌باشد. به عبارت دقیق‌تر، مداخله سرریز توانسته است مشکلات رفتاری برونی‌شده در گروه آزمایش را نسبت به مرحله پیش‌آزمون به صورت معنی‌داری کاهش دهد و هم این میزان کاهش نسبت به گروه کنترل که مداخله سرریز را دریافت نکردند چشمگیر و معنی‌دار می‌باشد.

جمع‌بندی کلی نتایج پژوهش حاضر گویای آن است که مطالعه سرریز خانوادگی در متغیر مشکلات رفتاری برونی نسبت به متغیر دارایی‌های تحولی از کارایی بالاتری برخوردار بوده به گونه‌ای که هم تفاوت‌های درون‌گروهی و هم تفاوت‌های بین‌گروهی ناشی از مداخله معنی‌دار می‌باشد. در خصوص همسویی نتایج پژوهش با یافته‌های پیشین، نظر به اینکه مداخله سرریز خانوادگی اولین بار توسط نویسندگان پژوهش حاضر طراحی شده بود لذا پژوهشی که با رویکرد آزمایشی به بررسی تأثیرات مداخله پرداخته باشد، یافت نگردد. مع الوصف می‌توان به پژوهش شی، خو و ژو^۱، (۲۰۲۰)، تحت عنوان اثرات سرریز مدرسه کودکان بر ترک سیگار والدین، استناد نمود این پژوهشگران دریافتند که والدین سیگاری، که فرزندان آن‌ها تحصیلات بالاتری دارند، به واسطه سرریز سواد و آموخته‌های مدرسه‌ای فرزندان بیشتر احتمال دارد که سیگار را ترک کنند.

نتایج جدول ۴ در خصوص متغیر دارایی‌های تحولی و خرده‌مقیاس‌های آن نشان داد که در تعهد به یادگیری، انتظارات و محدودیت‌ها و نمره کل دارایی‌های تحولی، در تمامی مراحل اندازه‌گیری تفاوت بین میانگین‌ها معنی‌دار می‌باشد. به عبارت دقیق‌تر، تفاوت بین پس‌آزمون با پیش‌آزمون و پس‌آزمون با پیگیری معنی‌دار است ($P \leq 0/001$). همچنین، مشخص شد که در خرده‌مقیاس‌های ارزش‌های مثبت، شایستگی‌های اجتماعی، هویت مثبت، دارایی‌های درونی و دارایی‌های بیرونی بین مرحله پیش‌آزمون و پس‌آزمون تفاوت معنی‌داری وجود دارد ($P \leq 0/001$). علاوه بر این، در خرده‌مقیاس‌های حمایت و توانمندسازی تفاوت معنی‌داری بین هیچ یک از مراحل اندازه‌گیری مشاهده نگردید ($P > 0/05$).

در خصوص مشکلات رفتاری و خرده‌مقیاس‌های آن نتایج نشان داد که در خرده‌مقیاس رفتار پرخاشگر و نمره کل مشکلات رفتاری برونی‌شده در تمامی مراحل اندازه‌گیری تفاوت بین میانگین‌ها معنی‌دار می‌باشد. به عبارت دقیق‌تر، تفاوت بین پس‌آزمون با پیش‌آزمون و پس‌آزمون با پیگیری معنی‌دار است ($P \leq 0/001$). در نهایت، مشخص شد در خرده‌مقیاس رفتار قانون‌شکن در هیچ یک از مراحل اندازه‌گیری، تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر ارزیابی تأثیر مداخله سرریزشدگی به مادران بر دارایی‌های تحولی و مشکلات رفتاری برونی فرزندان بود. این پژوهش با توجه به شکاف تحقیقاتی موجود در حوزه افراد با نیازهای ویژه، به خصوص کودکان دارای مشکلات رفتاری برونی بر اساس مدل سرریز سیستم‌های خانوادگی جنست و همکاران (۲۰۲۱)، مفهوم‌سازی شد. نتایج پژوهش، پشتوانه نظری لازم برای رویکرد سیستم خانوادگی سرریز فراهم نمود که بر اساس آن تعاملات، تجربیات و روابط در یک واحد خانواده (فرزند، مادر، پدر) بر سایر بخش‌های خانواده از جمله فرزندپروری تأثیر می‌گذارد.

یافته‌های پژوهش در دو بخش توصیفی و استنباطی قابل تبیین می‌باشد، در این راستا بر اساس جدول ۲ مشخص می‌شود که میانگین دارایی‌های تحولی درونی و مؤلفه‌های آن در گروه آزمایش از مرحله پس‌آزمون و پیگیری نسبت به مرحله پیش‌آزمون افزایش داشته است و این افزایش در گروه آزمایش بر اساس نتایج جدول ۳ و مشاهده تأثیر اثر زمان و تعامل زمان با گروه معنی‌دار می‌باشد. به عبارتی دیگر، مداخله سرریزشدگی در گروه آزمایش توانسته دارایی‌های

منابع

- ترکشوند، ع.، و قمرانی، ا. (۱۴۰۲). ارزیابی اثربخشی مداخله سرریزشدگی بر پردازش هیجانی و خود نهمان‌سازی مادران دارای فرزند با مشکلات رفتاری برونی. *روانشناسی افراد استثنایی*. ۱۳(۵۱)، ۸۱-۴۹.
- تهرانی دوست، م.، شهرپور، ز.، محمودی قرایی، ج.، و علاقبندراد، ج. (۱۳۸۷). تأثیر آموزش تربیت‌سازنده فرزندان به والدین در کاهش مشکلات رفتاری کودکان. *مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران (اندیشه و رفتار)*. ۱۴(۴)، ۳۷۹-۳۷۱.
- دوستانی، ش.، و قمرانی، ا. (۱۴۰۰). مقایسه اثربخشی آموزش اجتماعی کردن هیجان‌ات و آموزش استعاره‌های فرزندپروری به مادران بر احساس شرم کودکان با مشکلات رفتاری درونی‌شده. *پژوهش‌های علوم شناختی و رفتاری*. ۱۱(۲)، ۴۲-۲۷.
- دهقان حصار، م.، (۱۳۹۱). *رابطه‌ی سرمایه‌های تحولی و خودتنظیم با هویت اخلاقی در دانش‌آموزان دختر پایه اول دبیرستان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی، دانشگاه تهران.
- رحیمی، م.، اکرمی، ن.، و قمرانی، ا. (۱۴۰۰). اثربخشی برنامه فرزندپروری مثبت بر خودکارآمدی و سبک والدگری مادران کودکان با اختلالات درونی‌سازی‌شده و برونی‌سازی‌شده. *روانشناسی بالینی و شخصیت*. ۱۹(۱)، ۹۳-۱۰۷.
- مرادی، ش.، کرد نوقایی، ر.، یعقوبی، ا.، و رشید، خ. (۱۳۹۷). تبیین خرد بر مبنای دارایی‌های تحولی و میانجی‌گری بالندگی (ارائه مدلی علی). *پژوهش در نظام‌های آموزشی*. ۱۲(۴۱)، ۲۵-۷.
- مقدم، م.، و قمرانی، ا. (۱۴۰۰). تدوین بسته والدگری خردمندانه براساس آموزه‌های امام علی (ع) و ارزیابی اثربخشی آن بر رابطه والد-فرزند و علائم مشکلات رفتاری درونی‌شده فرزندان دختر. *فصلنامه پژوهش‌های کاربردی روان‌شناختی*. ۱۲(۴)، ۲۲-۱.
- موحدیان، ز.، قمرانی، ا.، سجادیان، ا. (۱۴۰۱). اثربخشی آموزش فراشناخت و تحول مثبت نوجوانی بر تاب‌آوری و بهزیستی تحصیلی دانش‌آموزان دختر با مشکلات رفتاری. *روانشناسی تحولی: روانشناسان ایرانی*. ۱۸(۲۲)، ۲۸۴-۲۷۱.
- میمنی، ا. (۱۳۸۵). انطباق و هنجاریابی سیاهه رفتاری کودک آخنباخ، پرسشنامه خودسنجی و فرم گزارش معلم. کودکان استثنایی. ۱(۶)، ۵۵۸-۵۲۹.
- Achenbach, T. M., & Rescorla, L. A. (2007). *Multicultural understanding of child and adolescent psychopathology: Implications for mental health assessment*. Guilford Press.
- Benson, P. L. (2006). All kids are our kids: What communities must do to raise caring and responsible children and adolescents (2nd ed.). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- در تبیین این یافته که مشکلات رفتاری فرزندان بیشتر از دارایی‌های تحولی تحت تأثیر مداخله سرریز قرار گرفته است؛ می‌توان به ماهیت تأثیرپذیری بیشتر مشکلات رفتاری فرزندان از مؤلفه‌های آموزشی مداخلات سرریز، اشاره نمود. در جلسات مداخله سرریز به مادران مهارت‌های مدیریت استرس، ارتباط مؤثر با همسر، ارتباط مؤثر با فرزند، همدلی با فرزند و همسر، آموزش داده شد؛ که انتظار می‌رود به‌واسطه آن در یک رویکرد تعاملی، ارتباط والدین به‌ویژه مادر با فرزندان نسبت به قبل کارآمدتر گردیده که آن نیز به‌نوبه خود باعث کاهش چشمگیر رفتارهای قانون‌شکنانه و پرخاشگرانه فرزندان شده باشد. در حالیکه دارایی‌های تحولی درونی که اشاره به تعهد به یادگیری، ارزش‌های مثبت، شایستگی‌های اجتماعی و هویت مثبت داشته و دارایی‌های تحولی بیرونی که ناظر به حمایت‌ها، روابط، فرصت‌ها و تجربیاتی که فرزندان در خانواده‌ها، مدارس، برنامه‌ها و جوامع خود تجربه می‌کنند، کمتر از مدل‌های ارتباطی و مدیریت استرس (مؤلفه‌های مداخله سرریز) تأثیر می‌پذیرند. با این وجود در تبیین اینکه دارایی‌های تحولی شامل درونی و بیرونی در گروه آزمایش افزایش معنی‌دار داشته است، می‌توان به نظریه بوم‌شناختی فن برنر ارجاع داد. بر اساس این نظریه اولین سیستمی که فرزند را در برمی‌گیرد سیستم خانواده بوده که از آن با عنوان میکروسیستم یاد می‌شود، لذا با توجه به اینکه در مداخله سرریز به ارتقای تعاملات در سیستم خانواده، مدیریت روابط در خانواده و پرداختن به فرزند، مادر و پدر به‌عنوان اجزایی از سیستم خانواده توجه ویژه می‌شود. بنابراین، قابل‌انتظار است فرصت‌های رشد و ارتقا در خانواده افزایش یافته که به کمک آن دارایی‌های تحولی فرزندان افزایش یافته است.
- محدودیت‌های این پژوهش می‌تواند به این موضوع اشاره کرد که مرحله‌ی پیگیری پژوهش یک‌ماه بعد از مرحله‌ی پس‌آزمون اجرا شد که فاصله‌ی زمانی آن با مرحله‌ی پس‌آزمون نسبتاً کم بوده و می‌تواند یکی دیگر از محدودیت‌های پژوهش باشد. بر این اساس پیشنهاد می‌گردد؛ در پژوهش‌های آتی برای رسیدن به نتایج دقیق‌تر از لحاظ ثبات زمانی، مرحله‌ی پیگیری با فاصله‌ی زمانی ۴ الی ۶ ماهه اجرا گردد.

تشکر و قدردانی

از همه مادران مشارکت‌کننده در پژوهش و نیز از تمامی افرادی که در انجام این پژوهش همکاری داشتند، صمیمانه تشکر می‌گردد.

- Nauman, C., Goble, P., Alfaro, E.C., & Weimer, A. A. (2022). Adolescent academic success: Teacher-child interactions as a buffer for early childhood relational adversity. *Journal of Child and Family Studies*. 32, 1895-1910.
- Muniz, C. N., Fox, B., Miley, L. N., Delisi, M., Cigarran, G. P., & Birnbaum, A. (2019). The effects of adverse childhood experiences on internalizing versus externalizing outcomes. *Criminal Justice and Behavior*. 46(4), 568-589.
- Petersen, M. (2022). *Comparing Behavior Problems And Developmental Delays As Predictors Of Parenting Stress*. A Thesis Presented to the Faculty Of California State University. Stanislaus.
- Warmuth, K. A., Cummings, E. M., & Davies, P. T. (2020). Constructive and destructive interparental conflict, problematic parenting practices, and children's symptoms of psychopathology. *Journal of Family Psychology*. 34(3), 301-311.
- Xie, L., Xu, W., & Zhou, Y. (2020). Spillover effects of adult children's schooling on parents' smoking cessation: evidence from China's compulsory schooling reform. *Journal of Epidemiology and Community Health*. 75(11), 1104-1110.
- Zaharakis, N. M., Mason, M. J., Brown, A., Moore, M., Garcia, C., Foster, R., & Richards, S. (2018). Resiliency moderates the influence of somatization on externalizing problems. *Journal of Child and Family Studies*. 27(9), 2978-2989.
- Hitti, S. A. (2022). *The Moderating Role of Developmental Assets on Relations Between Child Maltreatment, Trauma, and Dating Violence*. Ph.D. Dissertation. Virginia Commonwealth University.
- Hohlfeld, A. S. J., Harty, M., & Engel, M. E. (2018). Parents of children with disabilities: A systematic review of parenting interventions and self-efficacy. *African Journal of Disability*. 7(1), 1-12.
- Jensen, A. C., Jorgensen-Wells, M. K. A., Pickett, J. M., Andrus, L. E., Leiter, V. K., Graver, H., Pollard, B. M., Kroff, S. L., Russo, R. B., & Hanna-Walker, V. R. (2021). Marital relationships spillover and parental differential treatment of siblings: A multilevel meta-analysis. *Journal of Family Theory & Review*. 13(3), 347-365.
- Johnson, S. K., & Ettekal, A. V. (2023). The Five Cs of Positive Youth Development: Configurations of Thriving in Four U.S. Adolescent Samples. *Journal of Research on Adolescence*. 33(2), 656-679.
- Kazdin, A. E. (2017). Parent management training and problem-solving skills training for child and adolescent conduct problems. *Evidence-Based Psychotherapies for Children and Adolescents*. 3, 142-158.
- Kim, N. R., Jo, Y. S., Cho, Y. I., Choi, Y., & Park, S. J. (2023). Longitudinal relationship between depression and antisocial behaviors in Korean adolescents. *Frontiers in Psychiatry*. 14, 1053759.

Evaluates the effectiveness of the Spillover intervention to mothers on the children Developmental Asset and externalized behavioral problems

Ali Torkashvand*

Amir Ghamarani **

Abstract

The present study evaluates the effectiveness of a spillover intervention on the developmental assets and externalized behavioral issues of children in the city of Isfahan. Employing a quasi-experimental design encompassing pretest, posttest, and follow-up phases, the study selected thirty mothers of 10-13-year-old students exhibiting externalized behavioral problems in Isfahan through convenience sampling, allocating them into experimental and control groups. The experimental cohort participated in eight 90-minute sessions of the spillover intervention, while the control group received no intervention. Research instruments included Achenbach's Child Behavior Checklist-Parent Form (CBCL) and developmental asset profiles (DAP). Data analysis utilized univariate and multivariate analysis of covariance (ANCOVA) tests conducted via SPSS 26 software. The results indicate that while the effect of the group on internal developmental assets is insignificant, the effects of time and time-group interaction are significant ($P \leq 0.05$). Similarly, for external developmental assets, the group effect is insignificant, with significant effects observed for time and time-group interaction ($P \leq 0.05$). In terms of total developmental assets, all factors—group, time, and time-group interaction—are significant ($P \leq 0.05$). Concerning total scores of externalized behavioral problems and the aggressive behavior component, significant effects are noted for time, group, and time-group interaction ($P \leq 0.05$). However, for law-breaking behavior, the effects of group and time-group interaction are significant, while the effect of time is insignificant ($P \leq 0.05$). Moreover, these results are consistent during the follow-up phase ($\alpha = 0.05$). Based on the findings, it can be concluded that spillover intervention yields consequences and holds educational and psychological implications for mothers of students exhibiting externalized behavioral problems.

Keywords: *Developmental Asset, Externalized Behavioral Problems, Spillover.*

* MA, Dept. of Psychology and Education of Children with Special Needs, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

** **Corresponding Author:** Associate Professor, Department of Psychology of People with Special Needs, Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Isfahan, Isfahan, Iran. **Email:** a.ghamarani@edu.ui.ac.ir